

De das – Loonse en Drunense Duinen, De Brand, landgoed Huis ter Heide en omgeving

Jaarverslag 2013

1. Jaarverslag	2
2. Overige gegevens	4
3. Nieuwe burchten	15
4. Weer bewoond en onbewoond geraakte burchten	16
5. Dode dassen	17
6. Pers, rondleidingen, publicaties en educatie	18
7. Toekomstige ontwikkelingen en wensen	22
Bijlage 1: kengetallen	23
Bijlage 2: specificatie slachtoffers 2013	24

foto Bert van Opzeeland: Nelis de Das bij kleindochter Roosmarijn om de nek.

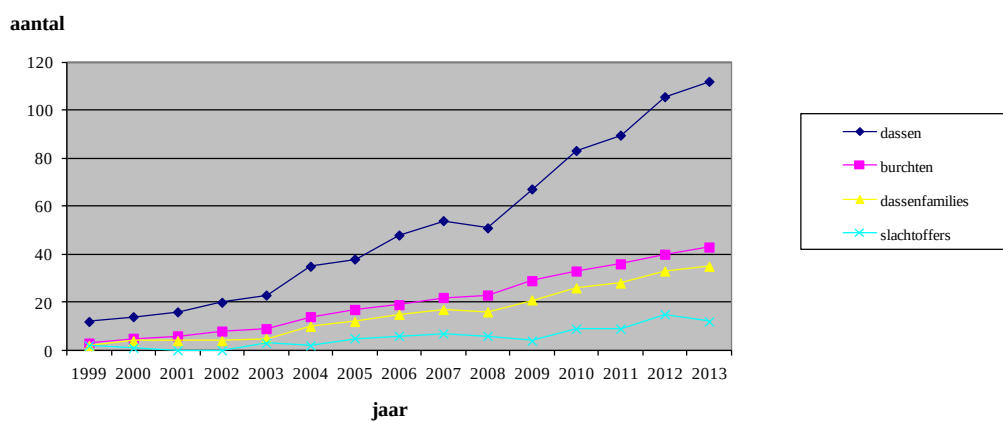
1. Jaarverslag

1. Het aantal dassen per 31-12-2013 wordt op 112 geschat en is 6 hoger dan de stand per 31-12-2012 (106 dieren);
2. Het aantal burchten bedraagt eind 2013 43, waarvan het hele jaar er 35 zijn bewoond. Hierin wonen 35 dassenfamilies;
3. Er hebben zich nieuwe dassenfamilies gevestigd op de Klinkert, Galgenwiel en Helvoirtse Heide. 1 burcht op de Eftelingsebaan raakte weer bewoond en 2 op het Hengstven en Plantloon onbewoond. Per saldo kwamen er 2 dassenfamilies bij. Waarschijnlijk zijn enkele bewoonde burchten nog niet bekend;
4. 12 dassen sneuvelden, allen als slachtoffer van het verkeer;
5. Er is een burcht met 74 ingangen, een andere heeft een oppervlakte van ong. 1.600 m²;
6. Er is een evenwichtige leeftijdsopbouw;
7. In het gehele Nationale Park en in aangrenzende gebieden komen sporen en bewoning van de das voor;
8. Een verdere verdichting van burchten zal naar verwachting plaatsvinden ten westen van de N261, in de omgeving van het Hengstven (oostelijk deel), in het noordelijk deel van de duinen in Plantloon, de Margriet en in de Nieuwe, Oude en Hoornmanken Tiend en in het Brokkenbroek. Ook zal de das zich verder gaan verspreiden;
9. Het is wenselijk een aantal wegen te voorzien van rasters en tunnels. Vooral op de Heikant in de gemeente Haaren nabij De Guldenberg vallen veel slachtoffers. Omdat de das zich steeds verder zal gaan verspreiden, dient ook gekeken te worden naar bijvoorbeeld de N65, de weg tussen Tilburg en 's-Hertogenbosch. Bij de ombouw van de N261 tussen Waalwijk en Tilburg wordt rekening gehouden met voorzieningen.

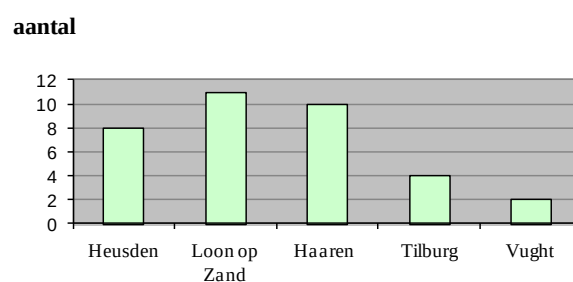

foto Joost van Opzeeland: dochter Jara in Dierenrijk in Nuenen.

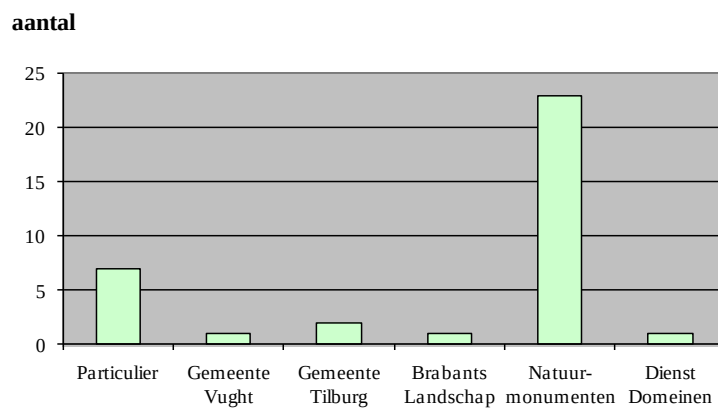
Dassengegevens 1999-2013

Dassenfamilies per gemeente 2013

Dassenfamilies per eigenaar 2013

2. Overige gegevens

1. De dassen zijn over een groot gebied verspreid. Veel personen maakten het mogelijk om de das in kaart te brengen en te houden en enkelen hebben een burcht geadopteerd. Hiervoor ben ik hen zeer erkentelijk;
2. Vivian Maas, Jelle van Aalst en Theo Putters zijn evenals ik lid van de inventariseerders van Natuurmonumenten (NM). Het aandachtsgebied is de das en hun inventarisaties zijn in dit jaarverslag verwerkt;
3. Vivian, die ecologe is en in Loon op Zand woont, doet vanaf dit jaar dassenwerk. Vivian gaat samen met Jelle vooral de burchten in het westelijk deel monitoren. Theo houdt een deel van de oostelijke burchten in de gaten, daarnaast inventariseert hij roofvogels. Ik houd me bezig met de coördinatie, het overige dassenwerk en monitoring van burchten;

foto Bert van Opzeeland: Vivian Maas en Jelle van Aalst op burcht '37 Bert v Opz 5 (Baden Powellweg)'.

4. Van het Brabants Landschap (BL) heb ik vergunning in hun gebieden onderzoek te doen naar de das;
5. In verband met structuur bij het verzamelen van gegevens werd een protocol opgesteld en een inventarisatieformulier gemaakt;
6. In 2013 werd in totaal 205 keer een burcht bezocht. Dit is een gemiddelde van bijna 5 keer per burcht verspreid over het jaar. Daarnaast waren er 81 losse meldingen en andere zaken, waarvan er een aantal in dit verslag wordt besproken;
7. De inventarisatiegegevens werden per kwartaal onder andere aangeleverd bij NM en Dassenwerkgroep Brabant die deze samen met andere Brabantse gegevens bij Das&Boom aanleverde. Hierdoor is het mogelijk regionale en landelijke overzichten samen te stellen, de das te volgen en adviezen te geven;

8. In 2013 werden 12 dode dassen gemeld, allen verkeerslachtoffer. Dit is ongeveer 10% van de totale populatie. Er werden geen dassen met een tatoeage teruggemeld;
9. Het totale aantal slachtoffers over de periode 1999-2013 bedroeg 81, waarvan 29 beren, 26 zeugen en van 26 dieren was het geslacht onbekend. Omdat er relatief weinig oudere slachtoffers vallen, is de leeftijdsopbouw van de populatie dassen evenwichtig;
10. Aantal slachtoffers per gemeente over de periode 1999-2013 en in 2013:
 - Haaren: 29, wv. 6 in 2013;
 - Heusden: 12, wv. 1 in 2013;
 - Loon op Zand: 9, wv. 2 in 2013;
 - Tilburg: 28, wv. 2 in 2012;
 - Waalwijk: 1, wv. 0 in 2013 en;
 - Vught: 2, wv. 1 in 2013.
11. De eigenaren van dassenburchten die op privéterrein liggen, worden elk jaar op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen van hun dassenfamilie;
12. Er hebben zich nieuwe dassenfamilies gevestigd op de Klinkert, Galgenwiel en Helvoirtse Heide. Eén burcht op de Eftelingsebaan raakte weer bewoond en twee op het Hengstven en Plantloon onbewoond. Daarnaast kwamen er twee nieuwe burchten op de Eftelingsbaan en Land van Kleef. De laatste twee werden niet opgenomen als een nieuwe dassenfamilie omdat ze dicht bij bestaande dassenfamilies liggen. Per saldo kwamen er 2 dassenfamilies bij. Waarschijnlijk zijn enkele bewoonde burchten nog niet bekend;

foto Bert van Opzeeland: nieuwe burcht '43 Hans van de Meerendonk' op de Helvoirtse Heide.

13. Jelle en ik hebben het dassenjaarverslag 2012 besproken met Toon Loonen en Erwin de Hoop van NM. Hierbij is een aantal zaken aan de orde geweest zoals: hoe om te gaan met dassenschade, prunusbestrijding op een burcht, beheermaatregelen, de te ontwikkelen EVZ van Huis ter Heide naar Dorst, de ombouw van de N261, tunnels en rasters, de samenwerking met NM, PR, wensen van NM en van onze dassenwerkgroep. Ook het jaarverslag 2013 zal worden doorgesproken;
14. Ten oosten van Udenhout ligt een bewoonde dassenburcht. Deze werd in 2013 goed belopen. Zij ligt echter in een nieuwe woonwijk. Over de burcht is overleg geweest met de gemeente Tilburg. Het uitgangspunt is de dassenfamilie te verhuizen. Das&Boom begeleidt het project als professionele organisatie. Zij heeft hiermee veel ervaring;

foto's Bert van Opzeeland: volop dassenactiviteit op burcht '33 Geert Boink (Mortel Udenhout)'.

15. Er werden veel dassenpijpen en dassenwerk gemeld verspreid over het hele gebied. Een voorbeeld hiervan is de melding van Denis Smith uit Drunen. Op twee locaties in de Heidijk in Drunen werd dassenwerk aangetroffen. Beiden locaties werden door das belopen, met recent graafwerk en er werd gesleept met nestmateriaal. De pijpen liggen in de westzijde van de dijk in bramenstruweel. Denis houdt de locaties in de gaten. Indien de das er blijft zitten dan vallen er slachtoffers. Evenwijdig aan de dijk, aan de oostzijde ervan loopt een drukke weg, die als sluiproute wordt gebruikt. Het foerageergebied ten westen van de locatie is minder, oostelijk is dit goed. Op enkele meters afstand loopt een wandelpad, in het uitloopgebied van Drunen;
16. Door Ralph van de Leer uit Drunen werd een schedel gevonden. O.b.v. een foto en een filmpje werd de volgende conclusie getrokken: 'dit is een dassenschedel. De das stamt uit 2011/2012, gegeven de hoogte van de kam, en de goede staat van het gebit. Hoe ouder een das, hoe hoger de kam en de schedel verbreedt zich. De schedel was nog niet geheel kaal, er zaten nog resten van de huid aan. De schedel lijkt intact, de spleet die boven de neusholte zat komt voor bij jonge dassen en groeit naarmate deze ouder worden dicht'. Gevonden locatie: ten noordoosten van de kruising Vliedbergweg en Nieuwkuijkseweg in de gem. Heusden;

17. N.a.v. een melding van Joris van Herk (waterschap Aa en Maas) over mogelijk dassenwerk werd de Cromvoirtse dijk bezocht, op de locatie waar een golfbaan wordt aangelegd. Ik heb samen met André Janssen en Ingeborg Goedhart de locatie bezocht. Er zaten geen dassen in de dijk, we hebben veel (oud) konijnenwerk aangetroffen, maar ook een oude verroeste vangkooi. Omdat er een pad over de dijk loopt, verwacht ik niet dat op dit deel van de dijk er dassen zich gaan vestigen (o.a. door de invloed van honden). Daarnaast werd een hoogzit aangetroffen;
18. De dassenburcht in de waterkerende dijk van het Drongelens kanaal werd afgegraven. Er werden 13 meter dassenpijp en twee kamers van ieder 0,5 m² aangetroffen. Bij het afgraven werd geen nestmateriaal gevonden. Ook de das, die bij het aanleggen van het raster zijn sporen achterliet, werd niet gezien. Het talud werd weer afgewerkt en de dijk weer op sterkte gebracht. Het raster werd weer hersteld. De ren blijft voorlopig staan, dit om te voorkomen dat dassen op dezelfde locatie terugkeren. De geur van de das blijft namelijk lange tijd hangen. Er werd een logboek bijgehouden;

foto Bert Hesse van Das&Boom: Marc Moonen van Das&Boom tijdens de ontmanteling van de burcht in de dijk van het Drongelens kanaal.

19. Samen met Gerard de Boer van waterschap Aa en Maas werd een groot deel van de dijken van het Drongelens kanaal bezocht, i.v.m. ongewenste graverij door dieren. Door Gerard werd een verslag en plan van aanpak voor wat betreft monitoring opgesteld en met mij doorgesproken;
20. Ombouw N261 omgeving Klokkenberg in Loon op Zand. Op verzoek van de provincie werd ik benaderd een laatste controle te doen op de aanwezigheid van dassen op de plaats van de nieuwe aansluiting van Loon op Zand op de N261. Hierbij heb ik het advies gegeven ook Das&Boom erbij te betrekken. Samen met Marc Moonen van Das&Boom werd het gebied bezocht. Er werd een klein bewoond burchtje met 3 pijpen, wv. 1 belopen met verse dassenprenten ontdekt in de zuidzijde van het bos en een aantal onbelopen dassenpijpen verspreid in het bos. Het burchtje ligt op ongeveer 200 mtr. van de werkzaamheden en ligt in een steilrand in het einde van het bos. Het grondwater stond heel hoog, waardoor de burcht ondiep in de ondergrond ligt. In twee tunnels onder de N261 werden dassenprenten aangetroffen. In de tunnel die vervalst door de aanleg van het nieuwe tracé werden prenten gevonden van een kleine marterachtige. Onze bevindingen werden daarna doorgesproken met de BAM, die de ombouw van de N261 uitvoert. Er werd een rapportage opgesteld voor de provincie, waarna de ecooloog van de provincie nog aanvullend onderzoek heeft verricht. Het bos werd daarna geruimd. Het burchtje werd dit jaar een aantal keren bezocht en was onbewoond. Er werden wel dassensporen in de omgeving ervan aangetroffen;

foto's Bert van Opzeeland: Klokkenberg, Marc Moonen bij het burchtje. Het bos is geveld.

21. N.a.v. van een opmerking dat er geen raster langs de N261 zou worden geplaatst werd contact opgenomen met NM en de provincie. De reacties hierop waren: *'.. het raster is op alle mogelijke manieren vastgelegd, dus dat komt er ..'*;
22. Er werd advies gegeven naar aanleiding van prunusbestrijding op het terrein van De Efteling, nabij een dassenburcht;
23. Er kwam een melding binnen over dassenschade (maïs). Met de melder was hierover contact. De melder werd onder andere verwezen naar de website van Dassenwerkgroep Brabant;

24. In het voorjaar werd samen met Erwin de Hoop (NM) en Sjoerd en Theo Putters een aantal locaties bezocht waar door vrijwilligers van NM dassenactiviteit werd gemeld. De locaties in de omgeving van de Eftelingsebaan en de Helvoirtse Heide lieten veel dassenwerk zien, echter een bewoonde (nieuwe) burcht werd niet gevonden. In beide gebieden komt al lange tijd dassenwerk voor. Op de Helvoirtse Heide werd later in het jaar een sterke burcht gevonden evenals op de Eftelingsenbaan;

foto Bert van Opzeeland: Theo Putters (L) en Erwin de Hoop (R) op de Helvoirtse Heide.

25. Tussen de burcht '39 Hemmo Dekkers 4 (Hooispoor)' en de N261 ligt een groot weiland dat als opslag diende voor zand uit de omgeving van De Roestelberg. Voorafgaand aan dit werk was overleg gepleegd tussen NM en Das&Boom en ons hoe dit te doen. De afspraak was de top laag eraf te halen, daarna zand te deponeren vanuit de duinen waarna de top laag terug werd gezet. Door Marc Moonen werd nog aanvullende informatie over de inrichting van het weiland verstrekt aan NM;

foto's Bert van Opzeeland: werkzaamheden nabij burcht '39 Hemmo Dekkers 4 (Hooispoor)'.

26. Door Theo Putters werden op burcht '3 Bert v Opz 2 (Margriet)' delen van een dode vos aangetroffen. Er liep een sleepspoor van restanten van de vos een dassenpijp in. Hoogstwaarschijnlijk heeft de vos de burcht gekraakt. De andere delen van de burcht ('3 Bert v Opz 2a en 2b') werden een deel van het jaar heel goed door das belopen. De vos is als sinds jaren een medebewoner;

foto Theo Putters: delen van een vos op burcht '3 Bert v Opz 2 (Margriet)'.

27. Een op het oog betrouwbare melding van een dassenburcht aan de Hoolstraat te Berkel-Enschot leverde op dat het om een konijnenburcht ging;

foto Dassenwerkgroep Brabant.

28. N.a.v. een melding van Erwin de Hoop van NM werd het zeer dichte coniferenbosje bezocht langs de Margrietweg in Giersbergen. Er was niet doorheen te komen, aan de zuidzijde lag een grote verse dassenpijp, hoe het binnenin het bosje eruit ziet, was niet te beoordelen. Er werd gelet op in- en uitgaande wissels, deze werden wel aangetroffen maar ze waren niet specifiek van das. Opp. bosje ong. 100 bij 35 meter. Er werd advies gegeven aan Jan Brabers (NM) om het coniferenbosje langs de Margrietweg niet te ruimen, omdat er mogelijk een dassenburcht in zit. Door NM zullen delen worden weggehaald, waardoor meer inzicht wordt verkregen;
29. Op 12 november werd op de Loonse hoek in de gemeente Tilburg een dode das (beer) aangetroffen. Zij werd door Jan Verhagen (NM) opgehaald. Er werd hierover contact opgenomen met de Universiteit van Utrecht die de das ophaalde bij NM. De Faculteit dierengeneeskunde, afdeling Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) onderzocht de das op dierziekten en welzijn en verrichtte daarvoor pathologisch onderzoek. De wetenschappelijke resultaten hiervan zijn aan ons teruggekoppeld. Zie voor meer informatie over DWHC: www.dwhc.nl;
30. Als onderdeel van het project landgoed De Hooge Bank is tegelijkertijd met de reconstructie van de Honderdbunderweg in Vlijmen een dassentunnel aangelegd. Ik heb samen met Fons Mandigers (NM) en Mark Buijs (wethouder gem. Heusden, nu burgemeester van Boxtel) de dassentunnel op het landgoed feestelijk geopend, door het slaan van de eerste palen van het dassenraster. Er waren ongeveer 40 belangstellenden. Hierbij heb ik uitleg gegeven over de das en de lange historie van dassen op De Hooge Bank en de aanleiding voor het aanleggen van de dassentunnel onder de Honderdbunderweg. Er komt nog een tunnel onder de Nieuwkuijkseweg met dassenraster. Dit hangt mede af hoe het gaat met de verkoop van de huizen op het landgoed. De tunnel werd eind 2013 niet belopen omdat er nog geen begeleidend raster aanwezig was;

foto Marieke van den Bosch van Opzeeland: Fons Mandigers, Mark Buijs en Bert van Opzeeland nabij burcht '2 Jos Schellekens (Hooge Bank)' in Vlijmen.

31. Onder de N65 is ter hoogte van café Het Groene Woud in Vught door Rijkswaterstaat een ecotunnel aangelegd. Met de tunnel werd een verbinding gemaakt tussen de IJzeren Man en het landgoed Wargahuyse aan de zuidzijde. Behalve de buis kwam er in samenspraak met Brabants Landschap een groene corridor van bosjes en bomen die naar de tunnel leiden, samen met twee waterpoelen en lichtkoepels in de bermen. Door raster dat naast de N65 werd geplaatst, worden de dieren naar de tunnel geleid;
32. Op 21 oktober werd een gewonde das gezien op de Bergstraat in De Moer, gem. Loon op Zand. De das bloedde uit zijn neus en waggelde weg naar het zuiden, richting de nabij gelegen burchten '35 Hemmo Dekkers 3' en '35a Jelle van Aalst 2';
33. Door Peter Twisk werden samen met Ron Jasker de faunatunnels die zijn aangelegd nabij de Isabellakazerne, tussen 's-Hertogenbosch en Vught bezocht. Tot hun verrassing stonden er veel dassenprenten. De faunatunnels functioneerden in ieder geval prima. Naast de dassenprenten stonden ook veel vossenprenten en prenten van waarschijnlijk bunzing, steenmarter en bruine rat. Daarna heb ik de locatie bezocht: er is naar mijn mening één das in de tunnels (onder de spoorlijn en de naast gelegen weg) geweest. De das is er aan de oostzijde ingegaan en aan de westzijde weer uit;

foto Bert van Opzeeland: faunatunnel onder de spoorlijn 's-Hertogenbosch – Eindhoven/Tilburg.

34. Dolende das in het Land van Altena:
 - Korneel Blom uit Genderen: 'vanmorgen heb ik een volwassen das zien rennen over de Bergse Maasdijk tussen Genderen en Drongelen, nabij het Drongelse veer. Hij stopte ook nog, hinkte een beetje met zijn rechter voorpoot, en maakte een wat verwarde indruk. Korneel maakte een foto van de das.
 - Mijn reactie: 'bij mij zijn geen dassenburchten bekend in het land van Altena (ten noorden van de Bergsche Maas). Dit geldt ook voor de Bommelerwaard. De das kan de Bergsche Maas over zijn gezwommen. Mogelijk heeft de das het Drongelens

kanaal gevolgd of de Zeedijk. Het is heel onlogisch dat de das zich overdag laat zien, er moet iets aan de hand zijn geweest.'

- Reactie Willy Thijssen van Dassenwerkgroep Brabant: 'Zoals te zien is heeft de das bijtewonden aan de staartwortel. Van territoriale gevechten of strijd om de macht binnen de familie. Hij (beer) kan ook best nog andere verwondingen hebben opgelopen. Waarschijnlijk is hij daarom uit het territorium van de familie verdreven en de Maas overgezwommen. De wonden herstellen zich wel en de das zal zich ergens vestigen. Wellicht om te wachten op een partner. Als die zich niet snel genoeg aandient gaat hij op zoek.' Er werd niets meer van de das vernomen.

35. Door Vivian werd op een aantal burchten haar cameraval gehangen. Zij heeft mooie opnamen gemaakt;

foto's Vivian Maas: das en ree op burcht '42 Vivian Maas 1 (land van Kleef)'.

36. Door Vivian werd een aantal keren gepost bij dassenburchten. Zij heeft oude en jonge dassen gezien;

foto's Vivian Maas: drie jongen en twee jongen met de moeder op burcht '30a Ad van Poppel (Loonse Hoek)'.

37. N.a.v. de dode dassen op de Heikant heeft Das&Boom eind maart 2013 het college van de gemeente Haaren verzocht maatregelen te nemen op de Heikant gemeente Haaren. Hierbij speelde naast dassenbescherming de verkeersveiligheid een belangrijke rol. Omdat de weg van De Heikant toch werd gereconstrueerd, werd alvast de dassentunnel aangelegd. De locatie werd in overleg met de gemeente Haaren vastgesteld. Samen met Pascal Peters en Edward Folkersma (gem. Haaren) werd een agrariër bezocht voor nadere uitleg over de dassentunnel. De tunnel eindigt namelijk tegen zijn bouwland aan. Het was een moeizaam

gesprek. Het bijbehorende raster is helaas nog steeds niet aangelegd. De aanleg hiervan lijkt een moeilijk traject te gaan worden, door onder andere subsidie(on)mogelijkheden. Er loopt een dassenwissel direct naast de tunnel over de weg. Op 4 september werd na aanleg van de tunnel, nog een dode das (verkeerslachtoffer) aangetroffen. Overzicht dassenslachtoffers Heikant:

- 8-4-2004 142.58-406.28 beer
- 11-4-2008 142.95-406.40 beer
- 2-3-2010 142.61-406.25 geslacht nb
- 11-10-2010 142.95-406.40 geslacht nb
- 22-10-2011 142.98-406.39 zeug
- 6-3-2012 142.96-406.40 zeug
- 4-3-2013 143.17-406.47 geslacht nb
- 24-4-2013 142.90-406.38 zeug en
- 4-9-2013 142.83-406.39 geslacht nb

foto's Bert van Opzeeland: aanleg dassentunnel De Heikant.

foto Bas Vermolen: dode das op De Heikant. De das werd geprepareerd en wordt voor educatiedoeleinden door Stichting Scalascholen, de basisscholen in Heusden gebruikt.

38. De Dassenwerkgroep Brabant (Noord-Brabant) heeft een eigen website:

www.dassenwerkgroepbrabant.nl, hierop is het wel en wee van de das in onze provincie te zien. Tevens geeft zij een nieuwsbrief uit. Deze is digitaal en wordt via e-mail toegezonden. Giften en Donaties aan de Dassenwerkgroep Brabant kunnen fiscaal

aftrekbaar zijn. Zij is door de belastingdienst aangewezen als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

3. Nieuwe burchten

1. Burcht nr. *'40 Jan Verhagen 2 (Klinkert)'* ligt nabij de Klinkert op terrein van NM in de gemeente Heusden. De burcht ligt in een vlak bosperceel met voornamelijk dennen. Op korte afstand ten noordwesten ervan ligt een tiental dassenpijpen. Het foerageergebied is prima;
2. Burcht nr. *'41 Jan Verhagen 3 (Galgenwiel)'* ligt nabij de Galgenwiel in de gemeente Loon op Zand op terrein van NM. De burcht ligt in een vlak bosperceel met voornamelijk dennen. Het foerageergebied is prima, namelijk de weilanden van Plantloon;

foto Bert van Opzeeland: Jan Verhagen op burcht '41 Jan Verhagen 3 (Galgenwiel)'.

3. Burcht nr. *'42 Vivian Maas 1 (Land van Kleef)'* ligt in het Land van Kleef in een geaccidenteerde omgeving op terrein van NM in de gemeente Loon op Zand en werd in 2013 goed belopen. In de redelijke nabijheid liggen twee bewoonde dassenburchten op een afstand van ong. 250 en 1.000 meter. Beide zijn sterke, stabiele burchten. Burcht *'42'* wordt nu nog niet als een nieuwe familie beschouwd. Het foerageergebied is goed;
4. Burcht nr. *'43 Hans vd Meerendonk (Helvoirtse Heide)'* ligt op de Helvoirtse Heide in de gemeente Haaren op terrein van NM. De burcht ligt in een vlak bosperceel met rabatten en voornamelijk dennen. Dit is de ontbrekende burcht op de Helvoirtse Heide. De burcht ligt er prima bij en is sterk. Hoogstwaarschijnlijk zitten de dassen die in het najaar 2012 uit de dijk van het Drongelens kanaal werden verjaagd nu hier. Het foerageergebied is prima;
5. Burcht nr. *'27a Jelle v Aalst 3 (Eftelingsebaan)'* ligt nabij de Eftelingsebaan in een geaccidenteerde omgeving met dennenbos op terrein van NM in de gemeente Loon op Zand. In de redelijke nabijheid ligt burcht *'27 Kees Kraneveld 2(Eftelingsebaan)'*, ook

deze werd eind 2013 bewoond. In de omgeving van beide burchten is veel dassenactiviteit te vinden. Burcht '27a' wordt samen met '27' als één dassenfamilie beschouwd. Het foerageergebied van beide burchten is matig, er zijn geen weilanden in de buurt;

6. Alle nieuwe burchten kregen een uniek NM nr. zodat de gegevens eenvoudiger in de databank van NM (systeem Nelis) verwerkt kunnen worden.

4. Weer bewoond en onbewoond geraakte burchten

1. Weer bewoond geraakt:

- Burcht '1 Bert v Opz 1 (Hooge Bank)' stond sinds 1999 leeg. In het najaar van 2013 werd deze na 14 jaar weer bewoond, met volop nestmateriaal en graafwerk. De nabij gelegen burcht '2 Jos Schellekens (Hooge Bank)' is in 2013 ook bewoond geweest. Vooralsnog wordt uitgegaan van één dassenfamilie. Als in 2014 beide burchten bewoond worden, dan worden twee families geteld. Mogelijk speelt de aanleg van nieuwe natuur van het project de Hooge Bank een positieve rol;
- Burcht '27 Kees Kraneveld 2 (Eftelingsebaan)'. De burcht stond sinds 2010 leeg. Zie ook bij nieuwe burchten '27a Jelle v Aalst 3 (Eftelingsebaan)';

2. De volgende burchten kwamen leeg te staan:

- Burcht '9 Jan vd Meijden 1 (Hengstven)';
- Burcht '36 Jan Verhagen 1 (Plantloon)'. Het lijkt erop dat de dassen zijn verhuisd naar '41 Jan Verhagen 3 (Galgenwiel)'. Zie ook bij nieuwe burchten '41 Jan Verhagen 3 (Galgenwiel)'.

foto Iza Elderson: Jos Hoogerhoud (vrijwilliger NM) en Bert van Opzeeland op burcht '1 Bert v Opz.1 (Hooge Bank)'.

5. Dode dassen

Voor specificaties per das zie: Bijlage 2: specificatie slachtoffers 2013.

Er werden geen dode dassen vanuit de uitzetprojecten gemeld. Zij zijn herkenbaar aan een tatoeage in de lies.

Overzicht dassenslachtoffers 1999 tot en met 2013:

Aantallen dassen	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	1999 tm 2013
slachtoffers	2	1			3	2	5	6	7	6	4	9	9	15	12	81
waarvan: beer	1	1			1	1	2	1	5	2	3	2	4	4	3	30
zeug	1				1		2	4	1	1		2	3	6	4	25
onbekend					1	1	1	1	1	3	1	5	2	5	5	26
slachtoffers waarvan gemeente:																
Heusden	1						2	1	1	0	1	1	2	2	1	12
Loon op Zand										2			3	2	2	9
Haaren	1				3	1	1		2	1		6	2	6	6	29
Vught														1	1	2
Waahwijk														1		1
Tilburg		1				1	2	5	4	3	3	2	2	3	2	28

foto Jelle van Aalst: Vivian weegt de volwassen dode zeug op de Margrietweg in de gemeente Haaren. De das woog maar liefst 16 kg.

6. Pers, rondleidingen, publicaties en educatie

1. Het jaarverslag 2012 werd op veel websites opgenomen;
2. Er verscheen een aantal publicaties over de das in de regionale pers;
3. Er werd bij diverse wandelingen uitleg gegeven over de das;
4. N.a.v. het dassenjaarverslag 2012 een verzoek gekregen van de hoofdredacteur van het vakblad 'Dierplagen informatie'. Ik heb het verzoek doorgezet aan Das&Boom omdat gevraagd werd om landelijke adviezen/richtlijnen *'hoe om te gaan met vragen over dassen'*. Das&Boom leverde een artikel aan;
5. Lonneke Willemsen, Janneke Scheeres en Lisanne de Jong, studentes uit klas 6 van het VWO van het Willem van Oranje college in Waalwijk werden begeleid bij hun Profielwerkstuk over dassen, waarbij ook een dassenburcht werd bezocht. Zij hebben ook een bezoek gebracht aan Bert Hesse van Das&Boom en contact gehad met de gemeente Tilburg en NM. De vraagstelling van het profielwerkstuk is: *'wat kunnen de dassen die in de duinen leven ons vertellen over de biodiversiteit van het ecosysteem?'* Hun presentatie volgt in februari 2014;

foto Bert van Opzeeland: van L. naar R. Lonneke, Janneke en Lisanne.

6. Er is een TV uitzending geweest op HTR (regionale zender in Heusden), programma 'de Tafel van Heusden'. Het thema was: 'Flora, Fauna en Landschap in de gemeente Heusden'. Naast mezelf waren Bart Pörtzgen (beheerder Brabants Landschap), Fons Mandigers (beheerder NM) en Joost van Balkom (bestuurslid Natuur- en Milieuvereniging gem. Heusden) aanwezig. De uitzending is te zien op: <http://www.htrmedia.nl/streamone/item/378>;
7. Vivian en ik hebben deelgenomen aan een bijeenkomst van de provincie met als thema 'Natura 2000 beheerplannen'. Ik neem deel aan twee klankbordgroepen namens Heemkundekring "Onsenoort" en Dassenwerkgroep Brabant voor de Natura 2000 gebieden Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen en Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek. Vivian neemt namens haar werkgever NWC Advies in Dordrecht deel voor het Natura 2000 gebied de Biesbosch;
8. Op verzoek van Walter Tuerlings die coördinator Duurzaamheid-, Natuur- en Milieonderwijs van de Stichting Scalascholen in Heusden is, kreeg ik de vraag een dode das te 'leveren'. Walter geeft regelmatig lessen op de Heusdense basisscholen over onze natuur. Het komt steeds vaker voor dat men vraagt of men ergens een das kan zien. De dode das van 24 april 2013 werd geprepareerd en daarna door Walter voor educatiedoeleinden gebruikt;

foto Wil van Opzeeland: Bert van Opzeeland en hun kleinkinderen Roosmarijn en Pepijn.

9. Brei een das: Marja van Trier van Stichting StuipZand uit Loon op Zand ontwikkelde het plan om dassen te breien en die 'dassen' als breipakketje te verkopen. Voor € 7,50 exclusief € 2,50 verzendkosten ontvangt men een pakketje met daarin een handige patroonbeschrijving, garen en oogjes voor 'Nelis de Das'. 'Uitgebreed' wordt Nelis een heerlijke zachte das van ca. 80 centimeter. Het is ook mogelijk een das van 125 centimeter te bestellen. In dat geval kost het pakketje € 10,-- exclusief verzendkosten. Van iedere verkochte das doneert Stichting StuipZand € 2,50 aan Dassenwerkgroep Brabant. Het

pakketje kan worden besteld bij Stichting StuipZand via e-mailadres marjavantrier@hotmail.com, of schrijf naar Stichting StuipZand, Kasteellaan 2a, 5175 BD Loon op Zand;

foto's Bert van Opzeeland: etalage van Marja van Trier (Stichting StuipZand), Kasteellaan 2a in Loon op Zand.

10. Op verzoek van Marja werden foto's aangeleverd voor het kwartaalblad *Simply breien*. Het artikel over haar project verscheen in het augustus/september 2013 nummer;
11. Door Marja werd € 250 geschonken vanuit haar project 'Red de das... Brei een das!'. Van elk verkocht breipakket doneerde de stichting € 2,50 aan Dassenwerkgroep Brabant. Als bedankje voor de bijdrage van Marja heeft Vivian met Marja en haar partner Lauran Tooriaans gepost op een dassenburcht. Hoewel ze geen dassen hebben gezien was het voor hen een bijzondere ervaring;

foto Lauran Toorians: Marja van Trier en Bert van Opzeeland.

12. Daarnaast is Marja bezig met een korte act, waarin de das (haar gebreide das als gedistingeerd heer) en de vos (sloddervos en vrijbouter) met elkaar in een opvoedkundige discussie gaan. Haar kennende wordt dit heel bijzonder. Voor de act heb ik haar wat informatie aangeleverd uit het middeleeuwse epos 'Van den Vos Reijnaarde' en 'de das omstreeks 1270';
13. Van Lauran kreeg ik een door hem vertaald verhaal uit Wales (Keltisch) waarin een passage voor komt over het spel 'das in de zak'. Het verhaal maakte deel uit van een groep van vier verhalen die weer in een groter geheel samen bekend zijn onder de titel Mabinogion. Ik heb dit doorgestuurd aan een aantal personen met de vraag; kennen wij de term 'das in de zak'? Zo ja, wat is de betekenis hiervan in België en Nederland?;
14. N.a.v. het dassenjaarverslag 2012 kwam Margo Mulder, wethouder van de gemeente Heusden met de suggestie dit als informatie te sturen aan de colleges en gemeenteraadsleden van de gemeenten rondom de Loonse en Drunense duinen. Het externe jaarverslag 2012 werd verstuurd aan de gemeenten Waalwijk, Heusden, Haaren, Loon op Zand en Tilburg;
15. Theo Putters heeft op zijn mooie website een pagina gereserveerd over de das. Zie: <http://www.distelvinkjes.nl/index.php/das/jaarverslagen>. Naast de das is de passie van Theo roofvogels en fotografie. Op zijn website zijn prachtige foto's te vinden;
16. Er werd een korte dassenrondleiding gegeven aan kinderen van de Jenaplanschool Molenwijk uit Boxtel. Elise van Kessel, partner van Toine Coijmans (dassenwerkgroep Brabant), was met 26 kinderen en 10 ouders een aantal dagen te gast in de Drunense duinen.

foto's Elise van Kessel: kinderen van de Jenaplanschool Molenwijk uit Boxtel op dassenburcht '7 Mulders (uitzetren)'.

7. Toekomstige ontwikkelingen en wensen

Er wordt verwacht dat de das zich nog verder in het gebied zal verspreiden. Ten westen van de N261 zullen zich nog enkele families vestigen. In het noorden en oosten van de Duinen zal een verdichting plaats gaan vinden. Er zullen hier en daar nog families bij gaan komen, waarna een stabilisatie zal gaan optreden. De N261 wordt komende jaren omgebouwd tot snelweg. Hierbij wordt een natuurbrug over de weg aangelegd en ingerasterd.

Het gebied ten westen van landgoed Huis ter Heide is niet zo geschikt voor de das. Er moet echter niet uitgesloten worden dat deze hier en daar opduikt, op zijn weg naar West Brabant. De EVZ tussen Landgoed Huis ter Heide en boswachterij Dorst kan hierbij een heel belangrijke schakel gaan vormen.

Om de dassen en andere dieren een *'handje te helpen'* is het wenselijk op wegen waar vaak dassen oversteken, dassenraster en -tunnels aan te leggen. Daarbij speelt ook verkeersveiligheid een belangrijke rol. Het betreft vooral de volgende wegen, waarbij de Heikant in de gemeente Haaren de hoogste prioriteit heeft. Hier is weliswaar een tunnel aangelegd, echter het raster ontbreekt nog:

- Heusden en Haaren: Margrietweg
- Haaren: Heikant en Oude Bosschebaan
- Loon op Zand: Kasteellaan
- Tilburg: Loonse Molenstraat en
- de weg tussen Tilburg en 's-Hertogenbosch (N65).

Bert van Opzeeland
Hopbel 10
5251 CS Vlijmen
073-5113213
vanopzeeland@hotmail.com
www.dassenwerkgroepbrabant.nl
december 2013

De volgende pagina's bevatten een aantal bijlagen.

Bijlage 1: kengetallen

omschrijving	vóór 1999	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Aantal burchten (excl. bijburchten)	1	3	5	6	8	9	14	17	19	22	23	29	33	36	40	43
Aantal bewoonde burchten (excl. bijburchten); aantal dassenfamilies	1	2	4	4	4	5	10	12	15	17	16	21	26	28	33	35
Aantal dassen (geschat)	2	12	14	16	20	23	35	38	48	54	51	67	83	90	106	112
Aantal uitgezette dassen	0	12	0	3	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Aantal (verkeer)slachtoffers	2	2	1	0	0	3	2	5	6	7	6	4	9	9	15	12

Bijlage 2: specificatie slachtoffers 2013

aantal dassen	2013
1	28-1: 131.509-404.000. Verkeerslachtoffer, beer, lengte neus-romp (zonder staart) 79 cm., gem. Loon op Zand, locatie Bergstraat. De melding kwam van Jan Brabers (NM). De das kan van verschillende burchten afkomstig zijn geweest. Er liggen twee bewoonde burchten op een afstand van ca. 750 mtr.
2	4-3: 143.17-406.47. Verkeerslachtoffer, geslacht onbekend, gem. Haaren, locatie Heikant nabij de Guldenberg. De melding kwam via Das&Boom van Marcel Verhoeven uit Udenhout, die de das heeft doodgereden. Marcel had nogal wat schade aan zijn auto, en heeft de das niet zien aankomen. Hij heeft de das langs de weg gelegd, echter de volgende dag toen hij weer ter plaatse was, was deze weg. Ook via Frans Kapteijns (NM) kwam de melding binnen. Hij had deze van Bas Vermolen, die aan de Heikant woont. De das kan van verschillende burchten afkomstig zijn geweest. Er liggen twee bewoonde burchten op korte afstand.
3	24-4: 142.90-406.38. Verkeerslachtoffer, Heikant nabij de Guldenberg, gem. Haaren. Zeug, niet zingend. Gewicht: 8,5 kg, lengte 77 cm: gemeten vanaf de neus tot de staart. De staart was 22 cm lang. Het was een jong beest, hoogstwaarschijnlijk van begin 2012. De kam was te voelen, deze was ongeveer 3 mm hoog. De schedel was niet intact, er vielen tanden uit. De das zag er prima en weldoorvoed uit. Het gebit was in goede staat. Er kwam bloed uit haar neus en het rechterdeel van de kop was beschadigd. Er werd een grote plas bloed gevonden op de weg, de das was over enkele meters meegesleurd. Er waren geen autosporen in de berm te vinden, er werden geen schaderesten van de auto aangetroffen. De das werd geprepareerd voor Stichting Scalascholen in Heusden voor educatiedoeleinden.
4	23-6: 139.80-402.43. Verkeerslachtoffer, Brabantse Hoek in Udenhout, gem. Tilburg. De melding kwam van Ad Smits (IvN gids in Oisterwijk). Geslacht en andere gegevens: nb.
5	30-6: 138.03-409.68. Verkeerslachtoffer, Sportlaan in Drunen, gem. Heusden. Beer, gewicht: 10 kg. Er kwam bloed uit de kop. De das werd gemeld door André van Drunen uit Elshout. Op mijn verzoek heeft André de das opgehaald en ter beoordeling bij Jan van der Meijden aangeleverd. Jan: de kam was nauwelijks ontwikkeld, de schedel was beschadigd. Het is een jong beest geweest.
6	5-8: 139,70-404.00. Verkeerslachtoffer, Biezenmortelsestraat in Biezenmortel, gem. Haaren. De das werd gemeld door Marcel Janssen, die op weg naar zijn werk was. Van de das was niet veel over.
7	9-8: 140.52-404.52. Verkeerslachtoffer, Biezenmortelsestraat, gem. Haaren. De melding kwam van Das&Boom. Er zijn geen nadere gegevens bekend.
8	4-9: 142.83-406.39. Verkeerslachtoffer, Heikant in Helvoirt, nabij De Guldenberg, gem. Haaren. De das werd gemeld door Wil Diepstraten die in Helvoirt woont. Voor Wil was het al zijn derde dode das. De das werd op 6 september niet meer gevonden. Slechts een bloedspoor was nog zichtbaar. Het was een klein beest, mogelijk een jong van dit jaar. Er zijn geen nadere gegevens bekend.
9	21-9: 141.118-407.970. Verkeerslachtoffer op de Margrietweg, gem. Haaren. Jelle en Vivian zijn gaan kijken en vonden een zeug. Kop-romp lengte = 75 centimeter, gewicht 16 kilo. Neergelegd in bosje langs de weg. Coördinaten 141.098-407.840.
10	16-10: 128.25-403.15. Verkeerslachtoffer, Heibloemstraat, gem. Loon op Zand. De melding kwam binnen via twitter bij Frans Kapteijns (NM), Jan Brabers (NM) en Friso Derikx (dassenwerkgroep Brabant). Er werd gezocht door Jan Verhagen (NM), de das werd niet gevonden. O.b.v. een foto via twitter was te zien dat het een oude zeug was met aangezogen tepels.
11	6-11: 145.90-406.00. Verkeerslachtoffer, N65 (provinciale weg Den Bosch-Tilburg), gem. Vught. Melder: Theo Quekel (BL). Geslacht: wijfje. Leeftijd: jong dier (puntgaaf gebit). Het kadaver is ter plekke begraven. Bijzonderheden: het dode dier werd aangetroffen ter hoogte van wegrestartant Het Groene Woud, op ca. 70 mtr. van het begin van het raster behorend bij de nieuwe faunatunnel. Er zou sprake zijn van een (niet bij ons bekende) burcht op landgoed Sparrendaal.
12	12-11: 135.22-404.48. Verkeerslachtoffer, Loonse hoek, gem. Tilburg. Melder: Jan Verhagen (NM), hij nam de das mee naar het Beheerkantoor van NM. Geslacht: beer, gewicht ong. 12 kg, lengte ong. 65 cm. Bijzonderheden: ik heb contact opgenomen met de Universiteit van Utrecht die de das ophaalde bij NM. De Faculteit dierengeneeskunde, afdeling Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) van de universiteit onderzocht de das op ziekten en verrichtte daarvoor pathologisch onderzoek. De resultaten hiervan zijn: <i>'Volwassen mannelijke das, goed bespierd, in goede voedingstoestand. Overleden aan de gevolgen van een aanrijding/ongeval. Bloed in de borstholte, bloed in de buikholte, scheuren in lever en milt. Ook had het dier trematoden (wormen) in de darm. Door ons geen aanwijzingen gevonden voor een onderliggende ziekte die de kans voor dit dier op het krijgen van een ongeval zouden kunnen hebben vergroot.'</i>